

Vapaaehtoistoiminnasta oppiminen ja sosiaalipedagogiikka

Niina Manninen & Eija Raatikainen

Tiivistelmä

Metropolia ammattikorkeakoulussa kaikkien sosionomiopiskelijoiden opintoihin sisältyy vapaaehtoistoiminnan harjoittelu (5 opintopistettä). Tämä harjoittelu pohjautuu vapaaehtoistoiminnasta oppimisen malliin, jossa opitaan ja sovelletaan sosiaalipedagogiikkaa käytännön vapaaehtoistoiminnassa. Malli kehitettiin osana Euroopan sosiaalirahaston rahoittamaa KAMU (*kaveriohjausta maahanmuuttajille*) -hanketta (2013–2014), jota Metropolian sosiaalialan tutkinto-ohjelma koordinoi. Malli kytkeytyy Service-Learning -pedagogiikkaan. Vapaaehtoistoiminnasta oppiminen on kokemuksista oppimista, jota vapaaehtoistointaan osallistuminen ja toiminnan reflektio jäsentävät. Sen hyödyt ovat huomattavat esimerkiksi opiskelijan kohtaamistaitojen kehittymisen, yhteisöjä osallistavien prosessien sekä koulutuksen kehittämisen näkökulmasta. Parhaimmillaan vapaaehtoistoiminnasta oppiminen kehittää opiskelijan eettistä identiteettiä, tietoista arvo-osaamista sekä kansalaisvasuutta. Vapaaehtoistoiminnasta oppimisessa opiskelijan ymmärrys sosiokulttuurisesta innostamisesta ja yksilöä tukevista osallistumisen prosesseista kasvaa ja kehittyy.

Avainsanat: Vapaaehtoistoiminnasta oppiminen, Service-Learning, sosiaalipedagogiikka

Abstract

At Helsinki Metropolia University of Applied Sciences all Social Services students must do an internship in voluntary work (5 credits). This internship is based on a pedagogical model: learning through service and volunteerism. In this model students learn and apply social pedagogy in real life voluntary

work contexts. The model was developed in an EU funded KAMU (Buddy) -project during the academic year 2013–2014. Social Services department at Metropolia coordinated this project. The pedagogical model: learning through service and volunteerism is connected with Service-Learning -pedagogy. Learning through service and volunteerism means learning by experience; by participating in voluntary work and reflecting voluntary work experiences. It develops students' interaction skills, participatory processes in communities and educational processes in general. At best, learning through service and volunteerism develops students' ethical identity, their value consciousness and citizenship skills; Understanding of sociocultural animation and processes that support individuals' participation in their communities.

Key words: Learning through service and volunteerism, Service-Learning, Social Pedagogy

Johdanto

Tässä katsauksessa esittelemme vapaaehtoistoiminnasta oppimisen mallin, jota tarkastelemme sosiaalipedagogisesta näkökulmasta. Katsauksessa esittelemme vapaaehtoistoiminnasta oppimisen mahdollisuudet, hyödyt ja haasteet. Malli on syntynyt osana Euroopan Sosiaalirahaston rahoittamaa KAMU-hanketta (2013–2014), ja sitä sovelletaan Metropolia ammattikorkeakoulun sosionomien koulutuksessa. KAMU (*kaveriohjausta maahanmuuttajille*) -hankkeen kokemustemme mukaan.

Vapaaehtoistoiminnasta oppiminen Metropolia ammattikorkeakoulun sosiaalialan tutkinto-ohjelmassa

KAMU-hankkeessa Metropolian sosionomiopiskelijat toimivat Keskuspuiston ammattioppilaitoksen maahanmuuttajaopiskelijoiden KAMU-pareina. KAMU -paritoiminnan tavoitteena oli maahanmuuttajaopiskelijoiden osallisuuden edistäminen yhteisten aktiviteettien ja säännöllisen mentoritoiminnan avulla. Metropolian KAMU-opiskelijoiden oppimista ohjattiin Service-Learning (suom.

palveluoppiminen) -viitekehyksen mukaisesti. Service-Learning on opetus- ja oppimisstrategia, jossa vapaaehtoistoiminta ja sen systemaattinen reflektointi tuottavat uutta oppimista (Seifer & Connors 2007). Hankkeen edetessä Service-Learning -mallin pohjalta kehitettiin vapaaehtoistoiminnasta oppimisen malli, joka jäsentyy osaksi kaikkien sosionomiopiskelijoiden opintoja vapaaehtoistoiminnan harjoittelun (5 op) myötä. Metropolian vapaaehtoistoiminnasta oppimisen mallin taustalla on sosiaalipedagogiikan ohella ymmärrys Service-Learning -mallin soveltamisesta suomalaisessa korkeakoulukontekstissa (Manninen & Raatikainen 2014; Raatikainen 2013).

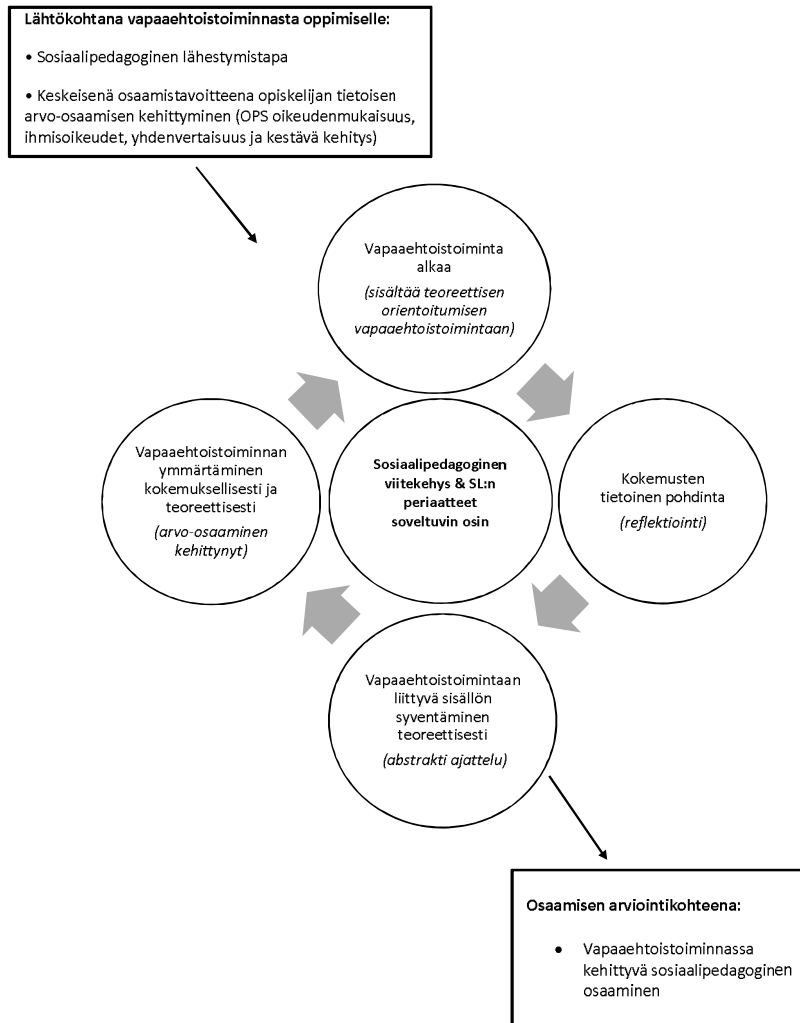
Sosiaalialan opinnot ja opetussuunnitelma on Metropoliaassa rakennettu sosiaalipedagogiselle viitekehykselle, ja vapaaehtoistoiminnasta oppimisen malli jäsentyy luontevaksi osaksi sosiaalipedagogiikan oppimista. Kaikki vapaaehtoistoiminnassa tapahtuva oppiminen ei ole kuitenkaan automaattisesti sosiaalipedagogista. Jotta voimme kutsua vapaaehtoistoiminnasta oppimista sosiaalipedagogiseksi toiminnaksi, on oppimisen prosessia tarkasteltava ja käsitteellistettävä sosiaalipedagogiikan valossa. (Ks. Hämäläinen 2012.) Oppimisen tavoitteet on asetettava sosiaalipedagogiikan teorioiden pohjalta, ja sosiaalipedagogiikan teorioita on myös sovellettava ja testattava käytännön konteksteissa vapaaehtoistoiminnan kentällä.

Sosiaalipedagoginen vapaaehtoistoiminnasta oppimisen malli

Sosiaalipedagogiikan ja vapaaehtoistoiminnasta oppimisen periaatteet ja tavoitteet ovat monella tapaa yhteneviä. Molemmilla tavoitellaan yksilön ja yhteisön tarpeiden tunnistamista sekä yksilön ja yhteisön voimaantumista oppimisen ja toiminnan avulla. Sosiaalipedagogiikan integraatiotavoite toteutuu oppimisessa, jossa yksilön liittymistä yhteisöön tuetaan vapaaehtoistoiminnan avulla. Sosiaalipedagogiikan periaatteet ovat vapaaehtoistoiminnasta oppimisen periaatteita (Kurki 2001, 73). KAMU-hankkeessa kehitetty vapaaehtoistoiminnasta oppimisen malli on teoriapohjainen tulkinta ja jäsenys

oppimisprosessin etenemisestä. Se kuvaa myös sen, mihin oppiminen ja opetus perustuvat. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Metropolian vapaaehtoistoiminnasta oppimisen malli toimii vapaaehtoistoiminnan harjoittelun jäsentäjänä. Harjoittelu perustuu kokemuksista oppimiseen ja näiden kokemusten käsitteellistämiseen (vrt. Kolb 1984). Reflektion avulla oma kokemus muuttuu tiedoksi ja uudenlaiseksi toiminnaksi – *osaamiseksi*. Oppimisprosessissa yhdistyvät hiljainen tieto, eksplisiittinen tieto, tavoitteellinen tieto ja tiedostaminen (Nissilä & Paaso 2012).

Vapaaehtoistoiminnan harjoittelun keskeisenä tavoitteena on vahvistaa sosionomiopiskelijan ymmärrystä oikeudenmukaisuudesta, ihmisoikeuksista, yhdenvertaisuudesta ja kestävästä kehityksestä. Opiskelijan oppimisen kohteena on vapaaehtoistoiminnan harjoittelussa tietoinen arvo-osaamisen vahvistuminen. Opiskelijat suorittavat harjoittelun pääosin vapaaehtoistointaa koordinoivissa Metropolian sosiaalialan tutkinnon yhteistyöorganisaatioissa. Opiskelijalla on mahdollisuus myös sopia muusta vapaaehtoistoiminnan harjoittelukontekstista. Vaikka vapaaehtoistoiminnasta oppiminen kytkeytyy opetussuunnitelmaan, oppimiskonteksti on dynaaminen ja mahdollistaa yksilöllisiä ratkaisuja. Vapaaehtoistoiminnassa tehtävä harjoittelu ei ole myöskään samalla tavalla opettajan tai työpaikkaohjaajien ohjaama kuin perinteinen harjoittelu. Näin jäsennettynä se tulee lähelle informaalia Service-Learning -ajatteluun pohjautuvaa oppimista ja sosiaalipedagogiseen ajatteluun nojautuvaa oppimisprosessia. Alla olevassa kuviossa esiteltävä sykli on Kolbin (1984) kokemuksesta oppimisen kehä, johon myös Service-Learning ja vapaaehtoistoiminnasta oppimisen malli perustuu.

Kuvio 1. Vapaaehtoistoiminnasta oppimisen malli (Manninen & Raatikainen 2014)

Service-Learning -mallin arvoperustana ja historiallisena taustana on kriittinen pedagogiikka, feministinen pedagogiikka ja 1960-luvun yhdysvaltalaisen yhteiskunnan “hyvän tekeminen”, muun muassa palveluiden tuottaminen kansakunnan parhaaksi. Metropoliassa luodun

vapaaehtoistoiminnasta oppimisen mallin taustalla taas on sosiaalipedagoginen ajattelu (muun muassa arkilähtöisyys, osallisuuden yksilöllinen ja yhteisöllinen tukeminen, oppimisen vastavuoroisuuden korostaminen) ja yhteistoiminnallinen pedagogiikka (Manninen & Raatikainen 2014).

Vapaaehtoistoiminnasta oppimisen tavoitteita voidaan jäsentää ja ymmärtää sosiaalipedagogisesti erityisesti sosiokulttuurisen innostamisen näkökulmasta (Manninen 2015). Sosiokulttuurisessa innostamisessa on tavoitteena, että yksilöt tulevat tietoisiksi omasta historiastaan ja roolistaan yhteisössä ja yhteiskunnassa. Sosiokulttuurinen innostaminen tukee ihmisen aktiivista osallisuutta yhteisöön ja laajemmin yhteiskuntaan. (Kurki 2000, 19–20; ks. myös Marrengula 2010, 68.) Vapaaehtoisena toimiminen auttaa opiskelijaa näkemään, miten yhteisöihin liitytään, mitä yhteisöön liittyminen merkitsee yksilölle ja miten näitä osallisuuden ja osallistumisen prosesseja voidaan tukea. Vapaaehtoistoiminta tarjoaa opiskelijalle oppimisympäristön, jossa voi harjoitella dialogitaitoja ja jossa yhteys muihin ihmisiin saatetaan yhteisen tekemisen ja toiminnan avulla. (Manninen 2015.)

Vapaaehtoistoiminnasta oppimisesta hyötyvät kaikki

Useat tutkimukset osoittavat, että vapaaehtoistoiminnan yhdistämisellä opintoihin on monia positiivisia vaikutuksia. Näitä ovat esimerkiksi *opiskelijan* ajattelun ja empatiakyvyn kehittyminen, kulttuurisensitiivisyyden lisääntyminen, persoonallisuuden kehittyminen, syvempi sitoutuminen sosiaalisiin kysymyksiin, elämän taitojen kehittyminen sekä minäpystyvyyden ja vastuullisuuden paraneminen. (Warren 2012.) Vapaaehtoistoiminnan ja opintojen yhdistäminen lisää myös opiskelijoiden sitoutumista ja motivaatiota opiskeltavaan aiheeseen. Lisäksi vapaaehtoistoiminta mahdollistaa korkeakouluopiskelijalle akateemisten opintojen ja kansalaisaktiivisuuden yhdistämisen (Seifer & Connors 2007), jonka on todettu olevan melko haastavaa (Staempfli, Kunz & Tov 2011).

Vapaaehtoistoiminnan avulla opiskelija voi monipuolistaa ammatilansa osaamista ja oppia toisenlaista tekemisen logiikkaa, joka ei perustu taloudellisille arvoille ja siihen liittyvälle ammatti-identiteetille. Vapaaehtoistointa voi parhaimmillaan vetää vapaaehtoistoinnasta oppijan marginaalista toiminnan keskiöön, sillä se antaa hänelle sekä sosiaalista merkitystä että käsityksen omasta persoonallisesta arvosta oppimisprosessissa. (Kurki 2001.) Autenttinen oppimisympäristö tarjoaa konkreettista tekemistä, joka motivoi opiskelijoita toimimaan ja oppimaan. Se luo myös haasteita, kasvattaa opiskelijoiden vastuuntuntoa ja kehittää opiskelijan eettistä arvomaailmaa ja identiteettiä. (Manninen & Raatikainen 2014.)

Vapaaehtoistoiminnan hyödyt ovat merkittäviä myös *yhteisöille*, joissa vapaaehtoistointa toteutetaan: osallisuuden tukeminen yhteisöissä vapaaehtoistoiminnan keinoin lisää tukea tarvitsevien henkilöiden yhteiskuntaan integroitumisen mahdollisuuksia ja elämänlaatua. Lisäksi se mahdollistaa sosiaalisten ja ympäristöön liittyvien asioiden näkyväksi tekemisen ja tietoisuuden lisäämisen ilmiöstä. *Vapaaehtoistointia koordinoivat* tahot puolestaan saavat lisää toimijoita vapaaehtoistointaan ja uusia näkökulmia toiminnan kehittämiseen. Myös *oppilaitokset* hyötyvät opiskelijoiden vapaaehtoistoinnasta, kun ne saavat ajankohtaista tietoa vapaaehtoistoinnassa toimimisen osaamisen edellytyksistä ja niiden huomioimisesta koulutuksessa. Yksin toimiessaan oppilaitos ei voi edistää niin syvällistä osaamisen syntymistä, jonka todellinen arkielämä ja asiakkaiden kanssa tehtävä työ mahdollistavat. (Ma, Chiu, Dinh & Tang, 2010.)

Vapaaehtoistoinnasta oppimiseen ja erityisesti opiskelijan rooliin vapaaehtoisena liittyy myös haasteita. Opiskelijat eivät ole perinteisessä mielessä vapaaehtoisia, jotka toimivat muiden auttamiseksi ja tukemiseksi palkatta tai palkkiotta. Opiskelijat saavat vapaaehtoistoinnasta ”palkkioksi” opintopisteitä. Heillä on kaksoisrooli: opiskelijan ja vapaaehtoistoinnajan. Tällöin heidän aito sitoutumisensa, motivaationsa ja toimintansa päämäärät voidaan kyseenalaistaa. Kuitenkin se, että opiskelijat saavat vapaasti valita vapaaehtoistoinninan kohteen osana opintoihin liittyvää vapaaehtoistointia, auttaa heitä luomaan omia oppimistavoitteita ja kiinnittää heidät vapaaehtoistoinninan

kontekstiin. Tällöin he voivat aidosti sitoutua vapaaehtoistoimintaan. Ihmistä motivoi henkisiin perustarpeisiin liittyvä sopivan haastava tekeminen, yhteisöön liittyminen ja omaehtoisuus. (Ryan & Deci 2000, Salosen, Holvikiven & Mäkisen 2015 mukaan.)

Mitä vapaaehtoistoinnasta oppiminen edellyttää?

Vapaaehtoistoinnasta oppiminen edellyttää intiimin kokemuksen ja tieteellisen reflektion jatkuvaa vuorovaikutusta. Tieteellinen reflektio vapaaehtoistoinnasta oppimisessa tarkoittaa sosiaalipedagogisen toiminnan ja viitekehyksen tieteellisten perusteluiden ja ihmisen yksilöllisen ja merkityksellisen oppimisen ymmärrystä. Tarvitaan myös laaja-alaista näkemystä vapaaehtoistoinnin perusarvoista ja kansalaisyhteiskunnan periaatteista ja toimintatavoista. Vapaaehtoistoinnasta oppimisen osalta on tärkeä myös eettisesti pohtia niin kansalaistoimintaa kokonaisuutena kuin kumppanuuteen tähtäävää toimintaa. Liittyykö toimintaan jotain eettisiä ja moraalisia ongelmia? Miten näitä mahdollisia ongelmia voitaisiin ratkaista kaikkien edun mukaisesti? (Kurki 2001.)

Vapaaehtoistoinnin kokemusten reflektointi ei saa jäädä pinnalliseksi vaan sen tulee perustua yksilön elämälleen antamiin merkityksiin eli spiritualiteettiin (Kurki 2001, 77). Tämä edellyttää luottamuksellisen oppimisympäristön luomista. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen kaikkien vapaaehtoistoinnin osapuolten välillä tarkoittaa sitä, että vuorovaikutus on dialogista, ja tarjoaa emotionaalista tukea. Esimerkiksi vapaaehtoistointia koordinoivien organisaatioiden järjestämät työnohjaukselliset vapaaehtoisten tapaamiset, joihin opiskelijat voivat osallistua, ovat äärimmäisen tärkeitä. Tarvitaan myös yhteisistä pelisäännöistä sopimista kaikkien toimintaan osallistuvien kesken. Luottamuksen rakentaminen on tietoista toimintaa (Raatikainen 2015).

Lisäksi vapaaehtoistoinnin lähtökohdan on aina oltava ihmisissä itsessään ja siinä arkipäivässä ja ympäristössä, jossa he elävät (Kurki 2001, 73). Toiminnan ja oppimisen tavoitteet nousevat siis parhaimmil-

laan aidosti kohdeyhteisöstä. Jos opettajat asettavat vapaaehtoistoiminnasta oppimiselle liian spesifejä tavoitteita, toiminnan merkitykset voivat jäädä opiskelijoille pinnallisiksi. Vapaaehtoistoiminnasta oppimisen tulisi perustua toimijoiden arjesta kumpuavien tavoitteiden toteuttamiseen.

Lopuksi

Vapaaehtoistoiminnasta oppiminen kehittää opiskelijan kohtaamistaitoja. Se kehittää opiskelijan ymmärrystä osallisuudesta, ja osallisuutta tukevista prosesseista. Eettiset ja moraaliset vapaaehtoistoimintaan liittyvät kysymykset sekä sosiokulttuurinen innostaminen, dialogi ja integraatio ovat sosiaalipedagogisen vapaaehtoistoiminnasta oppimisen keskiössä. (Manninen 2015.) Vapaaehtoistoiminnan oppimisympäristö on niin ainutlaatuinen ja yksilöllinen, että se mahdollistaa opiskelijalle sellaisten yhteistyötaitojen ja ongelmaratkaisutaitojen kehittymisen, jotka eivät ole luokkahuoneessa todennäköisesti yhtä hyvin saavutettavissa.

Vahvaa arvoa luovassa oppimisympäristössä opiskelijan, opettajan ja työelämäneustajan tieto ja osaaminen täydentävät toisiaan. Kohtaamisosaaminen antaa siivet uusille oivalluksille. Sitä ruokkii rikastava vuorovaikutus, jonka ansiosta käsitykset asioista ja ilmiöistä tarkentuvat. Eri näkökulmista kiinnostuksen kohdetta tarkasteltaessa ihmiset vaikuttavat toisiinsa ja vaikuttuvat toisistaan. Ilman toisin näkemistä ja toisin kokemista ei ole edistystä. (Salonen, Holvikivi & Mäkinen 2015.)

Parhaimmillaan vapaaehtoistoiminnasta oppimisessa on kysymys arvoa luovasta sosiaalipedagogiikan oppimisesta ja rohkeudesta rakentaa omaa eettistä ammatti-identiteettiä.

Lähteet

Hämäläinen, J. 2012. Social Pedagogical Eyes in the Midst of Diverse Understandings, Conceptualisations and Activities. *International Journal of Social Pedagogy* 1, 3–16.

- Kolb, D. A. 1984. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Kurki, L. 2000. *Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kurki, L. 2001. Kasvaminen palvelutehtävään – sosiaalipedagoginen katse vapaaehtoistyöhön. Teoksessa A. Eskola & L. Kurki (toim.) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere: Vastapaino, 67–92.
- Ma, H. K. C., Chiu, Y. N. P., Dinh, A. H. A. & Tang, M. L. M. 2010. *Faculty handbook: A teacher's guide to service-learning*. Hong Kong: Lingnan University Office of Service-Learning. Saatavissa: http://commons.in.edu.hk/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=osl_book (haettu 16.2.2014).
- Manninen, N. & Raatikainen, E. 2014. *Vapaaehtoistoiminnasta oppimaan – Ajatuksia ammattikorkeakouluille*. Metropolia Ammattikorkeakoulu/KAMU -kaveriohjausta maahanmuuttajille hanke.
- Manninen, N. 2015. *Service Learning and Social Pedagogy – Discussing the KAMU Service Learning Program*. *European Journal of Social Education* (26/27), 55–75.
- Marrengula, M. L. 2010. *Addressing Sociocultural Animation as Community Based Social Work with Street Children in Maputo, Mozambique*. Academic Dissertation, University of Tampere.
- Nissilä, S-P. & Paaso, A. 2012. *Itsetuntemuksesta organisaation kehittämiseen*. Teoksessa H.L.T. Heikkinen, H. Jokinen, I. Markkanen & P. Tynjälä (toim.) *Osaaminen jakoon. Vertaisryhmämentorointi opetuslalla*. Jyväskylä: PS- kustannus, 189–206.
- Raatikainen, E. 2015. *Lujita luottamusta. Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Raatikainen, E. 2013. *Sosiaalipedagogiikkaa opitaan vapaaehtoistoiminnassa osana ammattikorkeakouluopintoja*. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 14, 137–144.
- Salonen, A., Holvikivi, J. & Mäkinen, E. 2015. *Arvonluomisen pedagogiikalla intohimotyöntekijöitä*. *Journal of Finnish Universities of Applied Sciences* (2). Saatavissa: <http://www.uasjournal.fi/index.php/uasj/article/view/1690/1612> (haettu 25.5.2015).
- Seifer, S. D. & Connors, K. (Eds.) 2007. *Faculty Toolkit for Service-Learning in Higher Education*. Community Campus Partnership for Health, Scotts Valley CA: National Service learning Clearinghouse. Saatavissa https://csl.drupal.ku.edu/sites/ccsr.drupal.ku.edu/files/docs/HE_toolkit_with_worksheets-4.pdf (haettu 12.6.2014).

Staempfli, A., Kunz, R. & Tov, E. 2011. Creating a bridge between theory and practice: working with key situations. *European Journal of Social Education* (22/23), 60–78.

Warren, J.L. 2012. Does Service-Learning Increase Student Learning? A Meta-Analysis. *Michigan Journal of Community Service Learning* 18 (2), 56–61.